

Marija Klarić Markus, mag.iur.¹

KRIMINOGENI ČIMBENIK OVISNOSTI O DROGAMA

Stručni rad / Professional paper

UDK 364.272

U radu se elaborira značaj kriminogenog čimbenika u segmentu ovisnosti i zlouporabe droga. Kriminogeni čimbenik, koji će odrediti dimenziju samog kriminalnog ponašanja, sadržavati će subjektivnu životnu situaciju ovisnika, njegovu ovisnost i objektivnu kroz loše materijalno stanje, skupoću droge te sve veću potrebu za njom. Počinjenjem kaznenog djela od strane ovisnika, često je prisutno pitanje njegove sposobnosti shvaćanja i razumijevanja, kao i pravnog značenja počinjenja djela. Pitanje ubrojivosti jedan je od uvjeta kaznene odgovornosti, zapravo njegove subjektivne krivnje. Značaj ovisnosti kao kriminogenog čimbenika, biti će determinirana i samom osobnošću ovisnika. Stvaranjem ovisnosti karakterne crte osobnosti mijenjaju, zato treba kod kriminološke analize uzeti i ostale moguće kriminogene čimbenike, ali i životnu situaciju osobe prije nego što je ušla u zonu zlouporabe droga.

Ključne riječi: droga, ovisnost, kriminogeni čimbenik, krivnja 4.

1. Uvod

Zlouporaba droga kao društveno neprihvatljiv fenomen, moglo bi se reći da ima dugu prošlost, ali kratku povijest. Podatci o samoj konzumaciji doista datiraju još od vrlo ranog razdoblja ljudske prošlosti. "Prenošenje droga iz jednog kraja svijeta u drugi, iz jedne kulture u drugu, davalo je uvijek socijalno negativne, često porazne učinke u novoj kulturnoj sredini, jer je tu izostala tradicija kao regulativa potrošnje (porazni učinci opijuma u Kini ili alkohola u Africi...). Tradicionalna uporaba droga ostala je stoljećima uglavnom ograničena na svoja izvorna područja (npr. opijum na Aziju, koka na Južnu Ameriku). Širenje izvan tih granica počelo je nešto brže u 19. stoljeću različitim putovima, da bi do danas stvorilo široku svjetsku mrežu zloporabe droga." (D. Klarić, Zagreb 2007. str. 44.).

Takav pristup čovjeka prema konzumaciji, ali i proizvodnji droge, neminovno odveo ga je u zlouporabu, i uzročno posljedičnu bolest ovisnosti, ali i kriminal. Droga je odnosila ogroman broj ljudskih života, a nažalost ta situacija nije samo dio prošlosti već se događa i danas. Iako bi u svezi sa zlouporabom droga, čovjek trebao učiti na svojim greškama koje je počinio on sam, ili netko iz njegova vremenski bližeg ili daljeg okruženja, nažalost zlouporaba nije zaustavljena, niti će u dogledno vrijeme do toga doći.

U legalnom, zakonskom tumačenju pojma droga, droga je definirana: „Droga jest svaka tvar prirodnoga ili umjetnoga podrijetla, uključivši psihotropne tvari, uvrštene u popis droga

¹ Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Zagreb

i psihotropnih tvari. (članak 2. stavak 1., točka 1., Zakona o suzbijanju zlouporabe droga NN. 80/13.). Vidljivo je kako se kod pojmovnog definiranja podrazumijevaju stvari odnosno supstancije koje mogu utjecati na psihi (iz tog razloga uz naziv dobivaju pridjev psiho aktivne). Tehnološkim napretkom, otvorena je mogućnost izdvajanja psihoaktivnih sastojaka iz osnovnih, izvornih prirodnih droga, koji postaju puno jači, ali samim time opasniji i pogibelniji za krajnje korisnike. Naime, počinju se u velikom broju pojavljivati droge, što je i danas prisutan trend, koje su sada i sintetskog podrijetla. Takvi kemijski produkti, često puno jače djeluju i utječu na mentalne funkcije i individualno ponašanje, uzrokujući funkcionalne ili patološke promjene središnjeg živčanog sustava. Sigurno je i gotovo uvijek izvjesna konačnica, da će osobu koja posegne za zlouporabom u bilo kom smislu, povući u bolest, ovisnost, društveno neprihvatljivo ponašanje, kriminal, a nerijetko i smrt.

Prateći međunarodnu politiku suzbijanja droga, zakonska određenja i konvencije (EU, UN), u Hrvatskoj Zakon o suzbijanju zlouporabe droga, (NN 107/01, 87/02, 163/03, 141/04, 40/07, 149/09, 84/11, 80/13) u članku 2., definira osnovne pojmove vezane uz zlouporabu, pa tako navodi:

Članak 2.

(1) Pojedini izrazi u smislu ovoga Zakona imaju sljedeće značenje:

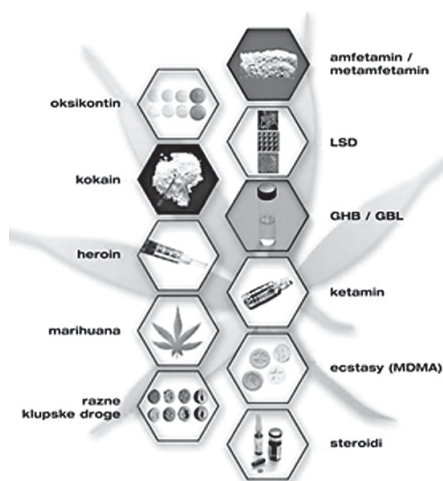
1. Droga jest svaka tvar prirodnoga ili umjetnoga podrijetla, uključivši psihotropne tvari, uvrštene u popis droga i psihotropnih tvari,
2. Tvar koja se može uporabiti za izradu droge jest svaka prirodna ili umjetna tvar koja se može uporabiti u izradi droge (kao prekursori – hrvatski naziv za te tvari bio bi preteče, no obzirom na međunarodne jezične trendove i dijalektiku i u stručnoj komunikaciji uvriježio se izraz prekursori- i druga otapala te kemikalije), uvrštena u popis tih tvari,
3. Biljka ili dio biljke iz koje se može dobiti droga jest svaka biljka ili dio biljke koji se mogu uporabiti za izradu droge (kao opijumski mak, konoplja i druga biljka prikladna za tu svrhu), koja je uvrštena u popis tih biljaka,
4. Uzgoj biljke za dobivanje droge jest nabavka i posjedovanje sjemena, sjetva, sadnja, uzgoj biljke, uzimanje i posjedovanje dijelova biljke koji služe za dobivanje droge,
5. Izrada jest priprava, prerada, miješanje, pročišćavanje, proizvodnja i svaka druga radnja kojom se dobiva droga,
6. Sredstvo za izradu droge jest predmet ili naprava koji su namijenjeni ili uporabljeni za izradu droge,
7. Posjedovanje jest faktična vlast nad drogom, biljkom ili tvari koja se može uporabiti za izradu droge,
8. Promet jest svaki način stavljanja u promet droge, biljke, dijela biljke ili tvari koja se može uporabiti za izradu droge (uvoz, izvoz, provoz, prijevoz, kupnja, prodaja, zamjena, izdavanje na recept, skladištenje i slično),
9. Uporaba jest jednokratno, višekratno, povremeno ili redovito uzimanje ili izlaganje djelovanju droge,
10. Ovisnost jest stanje neodoljive potrebe (psihičke ili fizičke) za uporabom droge,
11. Ovisnik o drogi jest osoba koja se uporabom droge dovela u stanje ovisnosti,

12. Povremeni uzimatelj droge jest osoba koja jednokratno, prigodno ili povremeno uzima droge kod koje se još nije razvilo stanje ovisnosti,
13. Sustav specifičnih postupaka za prevenciju ovisnosti i skrb o ovisnicima obuhvaća specifične mjere i postupke usmjerene na suzbijanje zlouporabe droga, smanjenje štetnih posljedica i oslobađanje od ovisnosti o drogi te osiguranje stalne stručne pomoći i nadzora ovisnika,
14. Pomoć ovisniku i povremenom uzimatelju droge jest pomoć poduzimanjem mjera socijalne skrbi (psihosocijalna rehabilitacija, savjetovanje i resocijalizacija ovisnika o drogama),
15. Zlouporaba droge jest uzgoj biljke za dobivanje droge, posjedovanje sredstava za izradu te posjedovanje i promet droge i tvari koja se može uporabiti za izradu droge protivno odredbama ovoga Zakona.

Popis droga, psihotropnih tvari i biljaka iz kojih se može dobiti droga te tvari koje se mogu uporabiti za izradu droga iz stavka 1. točke 1., 2. i 3. ovoga članka donosi ministar nadležan za zdravstvo.

Posljednjih nekoliko godina pojavilo se dosta sintetskih proizvoda (do 2019. preko 750 – „nove droge“), koji imaju svoju komercijalnu primjenu (soli za kupanje, mirisi, osvježivači zraka..., čak umjetna gnojiva, medikamenti koji se koriste u veterini i slično) ali isto tako pojavljuju se kao predmet zlouporabe. Praktički kod konzumacije imitiraju učinke konvencionalnih droga. Kao i sve ilegalne droge sastav im je nepoznat (kod medicinskih proizvoda ali i drugih kozmetičkih prisutne su krivotvorine, odnosno različit kemijski sastav od onog koji je naveden u deklaraciji), sve dok se ne izvrši laboratorijska analiza, što naravno povećava njihovu opasnost kod konzumacije. Zakon o suzbijanju zlouporabe droga u vrijeme pisanja ovog materijala, u zakonskoj je proceduri izmjena i dopuna. Tako se za rečene supstancije

Slika 1: Najčešće prisutne droge na ilegalnom tržištu



Izvor: D. Klarić: „Droga ovisnosti i nasilje“, ZDS, Zagreb 2017. str.65

predviđa određenje članku 2. Zakona, stavku 1. iza točke 2. dodaje nova točka koja glasi: „Nova psiho aktivna tvar je tvar bez terapijske vrijednosti koja utječe na mentalno zdravlje, ponašanje i percepciju i predstavlja prijetnju javnom zdravlju usporedivu s tvarima koje se nalaze na Popisu droga, psihotropnih tvari i biljaka iz kojih se može dobiti droga te tvari koje se mogu uporabiti za izradu droga.“

Kad se govori o kemijskom sastavu ilegalnih droga, treba naglasiti kako su one za korisnika, koji ih je kupio na crnom tržištu, evidentno nepoznatog kvalitativnog i kvantitativnog sastava, sve dok se ne izvrši laboratorijska analiza, nakon zapljene, i provedenog zakonskog postupka. Samim time konzumacija može dovesti do teških posljedica, pa i onih sa smrtnim ishodom.

Naprijed je navedena zakonska definicija ovisnosti i ovisnika. Ovisnost treba gledati puno kompleksnije. Značajnu ulogu u razvoju ovisnosti, imati će i sama droga, njen intenzitet, jačina i dinamika trošenja. Razloga zašto će neka osoba posegnuti za zlouporabom droga ima dosta. Tako bi se moglo navesti nekoliko razloga kao što su: nesređena obiteljska situacija, radoznalost, nagovor druge osobe, avanturizam i želja za novim iskustvima, bježanje od različitih životnih problema, dokazivanje osobnosti..., općenito gledano dominantni razlozi prema provedenim istraživanjima su znatiželja i nagovor druge osobe u kojem se potencijalni konzument kreće. Dojam i iluzija da se drogiranje može držati pod kontrolom, stvara droga sama, jer ovisnost nastaje neprimjetno i često tek mjesecima nakon prve zloporabe droga. Potrebno je naglasiti kako zlouporaba u smislu ilegalne proizvodnje, krijumčarenja i preprodaje, ima kriminalistički gledano drugu pozadinu, a to je zarada. U ovom kontekstu kao značajan kriminogeni čimbenik može se pojaviti i ovisnost, pogotovo ako se promatra s polazišta sekundarnog kriminala.

Ovisnost o drogama sadrži dvije komponente: tjelesnu (metaboličku) ovisnost - prilagodba organizma na drogu koja se očituje izrazitim smetnjama ako se uzimanje droga prekine i psihičku (psihološku) ovisnost - nesposobnost pojedinca da psihološku napetost i razne frustracijske situacije kontrolira bez uporabe droge. Ovisno o tipu i vrsti droge, nastanak i intenzitet, imati će utjecaj na obje ovisnosti.

“Ovisnici su svakako nonkonformisti, ali samo toliko koliko su društveni paraziti. Sav njihov bunt prema društvu zapravo se isključivo svodi na želju da ih se ostavi na miru da dokoličare i drogiraju se na tuđi račun“. (R. TORRE, Zagreb 2004. str. 42)

Konzumacija droga bez obzira na način na koji će ju konzument uzimati dovesti će do posljedice ovisnosti. Iako je posljednjih godina, prema međunarodnoj klasifikaciji i terminologiji (EMCDDA) kao posebna kategorija konzumacije izdvojena intravenozna uporaba, pod nazivom problematična uporaba, sigurno je da je svaki način konzumacije problematičan i opasan, a samo terminološko određenje naziva, pitanje je vremena, i aktualnih trendova. Slijedom navedenog, ovisnici su izloženi velikom broju rizika, među kojima će se uz sve druge pojaviti i oni kriminogeni.

“Takve rizike moglo bi se nazvati i klopama, i to u zdravstvenom, pravnom, sociološkom i viktimološkom smislu:

Pravne klopke koje vrebaju na ovisnika su te što učine kaznena djela i druge kažnjive radnje, da bi došli do droge odnosno sredstava za kupnju droge i tako postaju objekt rada državnog represivnog sustava.

Sociološke klopke očituju se tako što ovisnik s vremenom postaje: nesposoban za rad i privređivanje, nesposoban za brak i obitelj, socijalno neprihvaćen i često ga se identificira s kriminalcem, dolazi do sociološke deterioracije (pogoršavanja) ličnosti.

Zdravstvene klopke su: smrt predoziranje (bilo da se radilo o čistoj drogi ili je konzument nakon dugotrajne apstinencije zaboravio na pad tolerancije); anafilaktička smrt (alergološka); pojava artifičijelne psihoze ili latentne psihoze; uzrok smrti masna ili zračna embolija; zamjena droge (namjerna ili nehajna) sa smrtnom posljedicom; uzrok smrti sinergizam; teratogeni učinci i fetalne malformacije - taj problem ukazuje na vrlo veliku potrebu planiranja posebnih zdravstvenih i socijalnih programa za žene ovisnice i djecu žena ovisnica o drogama, jer je sigurno da ta djeca trpe vrlo velike zdravstvene i socijalne posljedice zbog ovisnosti majke; zarazne bolesti i razne infekcije; invertiranje seksualnog nagona; akcidentalna smrt kod udisanja ljepila tzv. udahnuta smrt; tjelesna i psihička ovisnost; propast psihološkog integriteta ličnosti; deterioracija ličnosti u tjelesnom smislu i slično.

Viktimološke klopke: zbog slabljenja osjetila i neodgovarajućih reakcija na opasnosti (distorzija opažanja) lako postaju žrtve; promijenjena stanja svijesti koja uzrokuju ugrožavanje sigurnosti javnog prometa; ovisnici provociraju svojim stanjem i ponašanjem potencijalne kriminalce, seksualne i druge da nad njima počine određenu kažnjiva djela; ako su agresivni postaju objekt nasilja.

Na kraju, gledajući osobnost ovisnika, uz sve probleme koje izaziva droga, baš i one koji su postojali prije, ovisnik nastoji riješiti daljnjim uzimanjem droge. Ovisnik tako nikada ne izlazi iz to zatvorenog kruga droge, jer droga ga je naučila da na sve životne probleme odgovara drogom (D. Klarić, Zagreb 2016. str 87.).“

Ovisnici o drogama su bolesnici, ali isto tako mogu biti nasilni i agresivni, počinitelji najtežih kaznenih djela.

2. Zakonska regulativa

U uvodnom dijelu bilo je riječi o zakonskom aspektu zlouporabe droga. Prošlost same zlouporabe, potrošnje i ponude, relativno kasno je shvaćeno kako razne oblike manipulacije drogama, zbog velike dimenzije rasprostranjenosti ali društvene opasnosti treba staviti pod zakonsku kontrolu. Tako prvi pisani dokument kojim sa pod kontrolu stavlja proizvodnja odnosno uzgoj i distribucija biljki koje sadrže droga datira iz 1778. godine, u Indiji. Koncem 19. stoljeća više država među kojima su bile Kina i SAD donose propis o zabrani uvoza opijuma. Dvadeseto stoljeće donijelo je sve intenzivnije zakonsko reagiranje na zlouporabu droga ne samo na međunarodnoj sceni kroz konvencije, protokole i sporazume, već i u nacionalnim zakonodavstvima u većini država svijeta. Značajne zakonske promjene, koje su i danas ostale kao temelj za niz zakonodavnih okvira, pojavljuju se pogotovo nakon drugog svjetskog rata.

Donesenim međunarodnim propisima nije potpuno riješeno pravno reguliranje cjelokupne problematike droga, ali su ostvareni, usporedno s dostignutom razinom međunarodnih odnosa, ostvareni uvjeti za jedinstveno pravno reguliranje zlouporabe i nezakonitog prometa u svijetu.

“Brojnost međunarodnih propisa počela je bivati kočnica jedinstvenoj i usklađenoj međunarodnoj aktivnosti na sprječavanju zlouporabe droga, pa se stoga javila potreba za jedinstvenom međunarodnom konvencijom kojom bi se ograničila uporaba droga isključivo u medicinske i znanstvene svrhe, s ciljem zaštite zdravlja ljudi i sprječavanja zlouporabe droga.

Prema uočenim potrebama, međunarodna je zajednica, pod okriljem Ujedinjenih naroda, donijela 20. ožujka 1961. godine Jedinstvenu konvenciju o opojnim drogama (tzv. Njujorška konvencija). Danom donošenja te Konvencije ukinute su sve prethodne konvencije, sporazumi i protokoli iz te oblasti, osim Konvencije o suzbijanju nedopuštene trgovine štetnim drogama, koja je donesena u Ženevi 26. lipnja 1936. godine. Nepotpunost donesene Konvencije uvjetovala je potrebu njezine nadopune, pa je već 25. ožujka 1972. godine u Ženevi donesen Protokol o izmjenama i dopunama Jedinstvene konvencije o opojnim drogama iz 1961. godine.

U Beču je 21. veljače 1971. godine donesena Konvencija o psihotropnim supstancijama (tzv. Bečka konvencija), kojom su supstancije, zbog sve masovnije zlouporabe s izrazito štetnim posljedicama, stavljene pod međunarodni nadzor.

Nedorečenost međunarodnih propisa s obzirom na nezakonitu proizvodnju, potrošnju i promet drogama i psihotropnim supstancijama uvjetovala je donošenje Konvencije Ujedinjenih naroda protiv nezakonitog prometa drogama i psihotropnim supstancijama, u Beču 20. prosinca 1988. godine. Tom se konvencijom pod međunarodni nadzor stavljaju i supstancije koje se koriste u proizvodnji droga i psihotropnih supstancija.

Donesenim konvencijama uvedena jedinstvena međunarodna kontrola tzv. Kontroliranih supstancija, kao i sveobuhvatna, efikasna i operativna metodika postupanja u suzbijanju i otkrivanju nezakonite proizvodnje, potražnje i prometa droga, čime su ujedno postavljeni temelji efikasnije međunarodne suradnje u ovoj oblasti...“ (Z. Šuperina, Rijeka 1979. str. 14-15.)

Svakako treba naglasiti da su spomenute Konvencije i danas aktualan temelj za donošenje i usklađivanje, globalne i nacionalne strategije, kao i zakona, kao preporuke i obveze država potpisnica, među kojima je i Hrvatska. (UN JEDINSTVENA KONVENCIJA O OPOJNIM DROGAMA, New York 1961, UN KONVENCIJA O PSIHOTROPNIM TVARIMA, Beč, 1972., UN PROTOKOL O IZMJENAMA JEDINSTVENE KONVENCIJE O OPOJNIM DROGAMA, Ženeva, 1972.. KONVENCIJA UN-a protiv nedozvoljenog prometa drogama i psihotropnim supstancijama, Beč, 1988.) Ulaškom Hrvatske u EU usklađen je u tom smislu zakonodavni okvir: Direktiva (EU) 2017/2103 Europskog parlamenta i Vijeća od 15. studenoga 2017. u izmjeni Okvirne odluke Vijeća 2004/757/PUP kako bi se nove psihoaktivne tvari obuhvatile definicijom «droge».

Dva osnovna strateška dokumenta kojima je regulirana politika suzbijanja zlouporabe droga su Nacionalna strategija suzbijanja zlouporabe droga u RH (2012. do 2017.), u vrijeme pisanja ovog materijala nije donesena nova nacionalna strategija, i nastavno na nju Akcijski plan suzbijanja zlouporabe droga. Nacionalna strategija obuhvaća ulogu odnosno zadaće cjelokupnog društva i institucija u suzbijanju zlouporabe droga, pa tako i kaznenu politiku. Sukladno razmatranjima u ovom članku, važno je spomenuti kako između ostalog Nacionalna strategija (4.2.2.) govori o kaznenoj politici i zakonodavstvu:

Pozitivno hrvatsko kazneno i prekršajno zakonodavstvo na području suzbijanja zlouporabe droga temelji se na nekoliko zakonskih propisa: Zakon o suzbijanju zlouporabe droga NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18 na snazi od 04.01.2019., Kazneni zakon NN

125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18., na snazi od 04.01.2019., Zakon o kaznenom postupku NN 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/17. na snazi od 27.07.2017., Zakon o sudovima za mladež NN 84/11, 143/12, 148/13, 56/15. na snazi od 30.05.2015., Prekršajni zakon NN 107/07, 39/13, 157/13, 110/15, 70/17, 118/18. na snazi od 01.01.2019., Zakon o sigurnosti prometa na cestama NN 67/08, 48/10, 74/11, 80/13, 158/13, 92/14, 64/15, 108/17. na snazi od 16.11.2017.

Kaznena djela, odnosno prekršaji vezani za zlouporabu droga, značajno su zastupljeni u ukupnom kriminalitetu u Hrvatskoj. U strukturi maloljetničkog kriminaliteta u Hrvatskoj, kaznena djela zlouporabe droga nalaze se na trećem mjestu iza kaznenih djela protiv imovine i kaznenih djela protiv života i tijela. U ukupnoj masi maloljetničkog kriminaliteta, ta kaznena djela participiraju s 5,5 %.

Radi ilustracije značajno je spomenuti i segment Nacionalne strategije (4.2.2.) koji se odnosi na aktivnosti cjelokupnog društva u suzbijanju zlouporabe:

Učinkovita kaznena politika treba imati značajan utjecaj na smanjenje ponude droga, ali također i utjecaj na prevenciju zlouporabe droga među mladima, odnosno spriječiti da povremeno konzumiranje droga preraste u ovisnost. Uz strože kažnjavanje organizatora mreže preprodavatelja droga i proširenje asortimana radnji počinjenja zlouporabe droga, od ključne je važnosti i uključivanje u sustav tretmana počinitelja kaznenih djela vezanih uz droge koji su ujedno i ovisnici, jer tretman predstavlja najbolju alternativu za prekidanje eksperimentiranja s drogama i recidivizam u kazneni sustav. Stoga se u provedbi zakona i uputa u sklopu pravosudnog sustava i policije te kod usklađivanja zakonodavstva treba uzeti u obzir potreba rane intervencije, mogućnost primjene alternativnih sankcija, instituta probacije i upućivanja ovisnika u tretman u zdravstveni sustav, sustav socijalne skrbi ili druge programe za ovisnike kao učinkovitih mjera sa stajališta rane intervencije, liječenja ovisnika i prevencije recidiva. Radi povećanja sigurnosti u prometu, potrebno je dodatno regulirati i područja vezana za vožnju pod utjecajem droga, a u sklopu toga i upravljanje vozilima opijatskih ovisnika koji su u tretmanu farmakoterapijom opijatskim agonistima (metadon, buprenorfin i drugi). Razvoj kaznene politike i zakonodavstva treba temeljiti na preporukama i odlukama tijela Europske unije te ih kontinuirano usklađivati s pravnom stečevinom Europske unije.

Posebni ciljevi u tom području su:

- Provoditi analize učinkovitosti primjene kaznene politike u kaznenom i prekršajnom postupku te sukladno rezultatima analize i primjerima dobre prakse davati prijedloge za usklađivanje i izmjene zakonskih propisa u tom području.
- Razvijati zdravstvene programe i programe socijalne zaštite za postupanje s počiniteljima kaznenih djela i prekršaja zlouporabe droga te izraditi smjernice za suradnju i postupanje represivnog sustava sa zdravstvenim i socijalnim sustavom, kako bi se počiniteljima tih djela u što ranijoj fazi postupka pružila odgovarajuća stručna pomoć.
- Jačati integrirani pristup u povezivanju kaznene i preventivne politike na području zlouporabe droga, te provoditi posebne programe edukacija i treninga za osoblje represivnog sustava za rad s mladima s problemom ovisnosti.

Ulaskom u EU, Hrvatska je postala i članicom EMCDDA (Europskog centra za praćenje droga i ovisnosti o drogama, iako je i prije ulaska Ured za suzbijanje zlouporabe droga Vlade RH, imao konstantnu suradnju s tom organizacijom) tako da je uz preporuke i smjernice,

trebala zakonski popratiti i odluke koje se odnose na međunarodnu scenu. Isto tako kroz stalnu suradnju sa UN, UNODC (Ured za droge i kriminal UN) i INCB (Odborom za kontrolu droga), ostvaruju se međunarodni ciljevi u borbi protiv zlouporabe droga, što je i navedeno u samoj Nacionalnoj strategiji.

3. Kriminalne aktivnosti zlouporabe droga

3.1. Međunarodni i domaći trendovi

Zlouporaba droga kao društveno neprihvatljiv i sigurnosni problem, kako u prošlosti, sadašnjosti, a sa sigurnošću i u budućnosti će i ostati. Povezanost zlouporabe droga sa kriminalnim aktivnostima je nepobitna činjenica, bez obzira o kojem se segmentu zlouporabe radilo. Ilegalna proizvodnja danas je mjerljiva u stotinama milijardi američkih dolara godišnje. Tako prema prosudbama UN UNODC, World Drug Report 2017. spominje iznos od 700 milijardi dolara godišnje koji mimo svake legalne kontrole odlazi u sustav narko kriminala. Takav financijski učinak od zlouporabe droga (koji podrazumijeva proizvodnju, krijumčarenje i preprodaju), iako nema egzaktnih pokazatelja, spominje se u kontekstu trendova profita od 8 % od cjelokupne svjetske legalne trgovine. Isto tako taj iznos, „priljavog“ novca, međunarodni stručnjaci različitih strukovnih profila, prosuđuju u postotku od oko 4% od cjelokupnog svjetskog bruto dohotka. Doda li se ovdje smrtnost od zlouporabe (predoziranje i druge nasilne smrti povezane sa konzumacijom), prema istom spomenutom izvoru, godišnje u svijetu umire između 180 000 do preko 230 000 ljudi (Europa – preko 17 000). Navedeni broj je velik, no ako se gledaju podatci POTROŠNJE droga na svjetskoj razini, to i nije začuđujuće. Tako je u 2015. godini procijenjena potrošnja (prema rečenim izvorima) bila između 3,6 i 6,9 % od cjelokupne svjetske populacije u starosnoj dobi od 15 do 64 godina. Brojčano iskazano to bi bilo između 167 do 315 milijuna. Prema istim procjenama svaka 20 – a osoba trošila je neku vrstu droge, ako se uzme procjena od 246 milijuna. Trend porasta u odnosu na prethodnu godinu spominje se u broju od 3 milijuna, što UNODC uzima kao relativno stabilan trend.

Tablica 1: Struktura kaznenih djela zlouporabe droga

Kaznena djela	Prijavljena			Razriješena			2018. %
	Broj djela		+ - %	Broj djela		+ - %	od ukupno prijavljenih
	2017.	2018.		2017.	2018.		
Neovlaštena proizvodnja i promet drogama	2.093	1.880	-10,2	2.088	1.878	-10,1	82,7
Omogućavanje trošenja droga	491	388	-21,0	491	388	-21,0	17,1
Neovalš. proizvod. i promet tvari zabranjenih u sportu	5	6	+20,0	5	6	+20,0	0,3
UKUPNO	2.589	2.274	-12,2	2.584	2.272	-12,1	100,0

Izvor: Statistički pregled temeljnih sigurnosnih pokazatelja i rezultata rada u 2018. MUP RH

Tablica 2: Zapljenjena najčešćih droga

Vrsta droga	Količina zaplijenjene droge		
	2017.	2018.	+ – %
Heroin (g)	26.895,99	5.588,37	- 79,2
Hašiš (g)	8.600,17	50.338,23	+485,3
Marihuana (g)	2.855.858,94	4.752.886,13	+66,4
Kokain (g)	483.855,40	109.636,20	- 77,3
Amfetamini (g)	38.227,61	3.222,44	-10,5
Metadoni (tb.)	1.011,00	498,00	- 50,7
Ecstasy (g)	13.039,04	13.093,29	+0,4
LSD (doza)	977,00	369,00	-62,2

Izvor: Statistički pregled temeljnih sigurnosnih pokazatelja i rezultata rada u 2018. MUP RH

Hrvatska je dio "crne statistike". Egzaktnih pokazatelja u odnosu na broj potrošača nema pa su stručne prosudbe da svakodnevno između 30 000 do 40 000 ljudi u starosnoj dobi od 15 do 64 godine ilegalno manipulira drogama, u smislu potražnje (potrošnje – prema registru liječenih ovisnika koji vodi HZJZ preko 40 godina registrirano je preko 37 000 osoba, s tim da se godišnje liječi između 7000 i 10000 ovisnika) i ponude (ilegalna proizvodnja, krijumčarenje i preprodaja). Smrtnost u svezi sa zluporabom droga na godišnjoj razini u Hrvatskoj, posljednjih godina kreće se između 100 do 200 osoba (podatci koje prati HZJZ). Štete koje društvu počinu zluporaba droga u financijskom smislu, iako nema točnih podataka temeljenih na dosadašnjim istraživanjima, prema prosudbama stručnjaka koji se bave tom problematikom, taj broj realno se kreće između milijarde i pol do dvije milijarde kuna. Prema podacima MUP RH godišnje se prijavi preko 13000 zakonski kažnjivih djela vezanih za zluporabu droga (kaznenih djela 2018 godine 2589 – 1094 počinitelja, i prekršaja 11 220 i to prema Zakonu o suzbijanju zluporabe droga, Zakonu o prekršajima protiv javnog reda i mira, Zakonu o sigurnosti prometa.).

Razvidna je i tamna brojka (na jedno otkriveno djelo dolaze najmanje još jedno koje nikada neće biti otkriveno, razjašnjeno, procesuirano i presuđeno), onda je taj broj znatno veći. Važno je ovdje naglasiti i podatak kako su u 2018. godini prema podacima MUP prijavljena 33 kaznena djela vezana uz zluporabu droga počinjena u sastavu zločinačke organizacije, dok su u 2017. prijavljena dva kaznena djela, što bi u postotku gledano bio porast za 1550 %). Ukupne zapljene droge prema podacima MUP RH, u 2018. godini bile su 4,8 tona (najviše marihuane, kokaina, ekstazija).

Neprijavlivanje kaznenih djela je i dalje značajan čimbenik u suzbijanju. To nije samo slučaj kad se radi kriminalu vezanom uz droge, već i drugim oblicima, a naročito u onim koji se vežu uz trans nacionalni organizirani kriminal, gdje su droge uz terorizam, oružje, trgovinu ljudima..., značajan oblik.

Ovdje bi trebalo navesti podatak u odnosu na ovisnike zatvorenike. Tako, tijekom 2017. u zatvorskom sustavu boravilo je ukupno 1.344 (2016.: 1.349) zatvorenika ovisnika o drogama (svi formalnopravni statusi), što čini 11,86 % (2016.: 12,07 %) ukupne zatvoreničke populacije. U toj godini te se udio zatvorenika ovisnika u ukupnoj zatvoreničkoj populaciji smanjio za 0,2 %. (Godišnje izvješće Uprave za zatvorski sustav i probaciju, Ministarstva pravosuđa

RH). Ovdje treba naglasiti kako u navedenoj broju nisu iskazani zatvorenici koji su osuđeni radi počinjenja kaznenih djela u svezi sa zlouporabom droga, a nisu ovisnici (članci 190., 191. i 191a, KZ).

3.2. Aspekt kriminala zlouporabe droga

Analizom stanja kriminaliteta koji se veže uz zlouporabu droga vidljivo je kako se u tom kontekstu kao kriminogeni čimbenik kod počinjenja ne pojavljuje samo ovisnost, već i motivacija u smislu ostvarivanja imovinske koristi, kroz krijumčarenje i organiziranu preprodaju. Ovdje se isto tako pojavljuju ovisnici, koji iako su praktički zadnja karika u lancu krijumčarenja i preprodaje, bez njih bila bi narušena cijela struktura zlouporabe, jer jednostavno rečeno ako nema potražnje ni ponuda neće imati svoj cilj na ilegalnom tržištu droga.

Dijalektičnost same zlouporabe droga, određeni novi trendovi, uvjetovali su i drugačije pristupe, prepoznavanje, pojmovno definiranje i analizu fenomena zlouporabe droga.

Tako se u kontekstu sekundarnog kriminala vezanog uz droge pojavljuje podjela na 4 vrste kriminaliteta (Goldstein, 1985; Stevens, 2007; European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction - EMCDDA, 2007). Psiho farmakološki kriminalitet koji obuhvaća kaznena djela počinjena pod utjecajem psihoaktivne tvari, kao rezultat njezine akutne ili kronične uporabe. Ekonomski kriminalitet obuhvaća kaznena djela počinjena kako bi se stekao novac (ili droga) potreban za nastavak uporabe droge. Sistemski kriminalitet uključuje kaznena djela počinjena unutar tržišta droga, kao dio poslova ponude, distribucije i uporabe. Kao četvrta vrsta navode se prekršaji iz Zakona o drogama koji podrazumijevaju kaznena djela počinjena kao kršenje zakonodavstva vezanog uz droge. (citirano iz teksta IZVJEŠĆE O PROJEKTU „ISTRAŽIVANJE TRŽIŠTA DROGA U REPUBLICI HRVATSKOJ – ULOGA SEKUNDARNOG KRIMINALITETA“, Zagreb, 2016. Jandrić, Doležal i drugi).

Analizirajući pojedine pristupe i razmatranja, nije stručno i znanstveno utemeljeno donositi zaključke o tome kako su pojedini pristupi i definiranja zastarjeli. Naime, o trendovima zlouporabe, realno bi trebalo govoriti o više i manje aktualnim, prisutnim kako s polazišta potrošnje tako i ponude droga, odnosno kriminala koji se veže uz rečeno. Neke situacije koje se vežu uz zlouporabu droga i uzročno posljedičnu ovisnost, njihovu ne promjenjivost, moglo bi se usporediti sa Euklidovim teoremima u geometriji. Primjerice nazivi droga, oblici i načini krijumčarenja, žargon: narko kriminal, narko scena, i slično, u praksi se često pojavljuju iako stručno ostaju za razmatranje. Današnji anglo trendovi u tom kontekstu igraju značajnu ulogu, (drug related crime), tako bi se možebitno upravo u smislu prijevoda mogao prihvatiti izraz kriminalitet zlouporabe droga, ili samo kriminalitet droga. Pitanje je kompleksno pa ga tako i treba prihvaćati i razumijevati. Nažalost zlouporaba droga u Hrvatskoj ima svoj kontinuitet i dugogodišnju „tradiciju“ (rane sedamdesete prošlog stoljeća), ali isto tako ima i dugogodišnju „tradiciju“ suzbijanja. U konačnici ako analiziramo samo manji segment pojavnost zlouporabe opijata na području Hrvatske, upravo heroin („brown sugar“ – smeđi jugozapadno azijski iz „Zlatnog polumjeseca droge“) datira od 1978. („Balkanska ruta“), i aktualan je još danas kako na europskom tako i ilegalnom tržištu u Hrvatskoj.

S polazišta kriminalističkog pristupa kriminalitetu koji se veže uz zlouporabu droga, postoji više podjela. Tako prema metodičkom pristupu u smislu kriminalne morfologije, kao

i području kriminalističke fenomenologije (kriminografija) na taj oblik kriminala, mogla bi se kao najprihvatljivija uzeta podjela prema strukturi počinitelja, samom djelu, obilježju... . Prema takvim pretpostavkama kriminal koji se veže uz zlouporabu droga dijeli se na tri oblika i to:

- PRIMARNI kriminal gdje su izrazito prisutne aktivnosti proizvodnje, prodaje, kupnje, općenito gledano distribucije, što je inkriminirano Zakonima (Kazneni zakon, Zakon o suzbijanju zlouporabe droga).
- SEKUNDARNI kriminal koji se odnosi na kaznena djela počinjena pod utjecajem droge, u apstinencijskoj krizi, u cilju nabavljanja droge, kao i sredstava za kupnju droge.
- TERCIJARNI kriminal u kojem se kao počinitelji pojavljuju pojedinci, skupine i organizacije, i to poglavito kroz organiziranu proizvodnju krijumčarenje i ilegalnu trgovinu. Danas je taj oblik sa obveznim elementima organiziranosti, prisutan kao važan dio međunarodnog organiziranog kriminala, gdje se uz droge pojavljuje oružje, terorizam, trgovina ljudima i dijelovima ljudskog tijela, međunarodna prostitucija, pranje novca... .

Sva rečena tri oblika ne treba promatrati separativno jer se oni isprepliću, odnosno kao počinitelji se mogu pojaviti razni profili osoba iz kriminalnih sredina. Također treba imati u vidu i kategoriju kaznenog djela, koje nužno ne mora biti vezano uz samu zlouporabu (odnosno to nije u početcima kriminalističkog razjašnjavanja vidljivo, već u kasnijem stadiju izvida). Primjerice kod krijumčarenja ali i preprodaje „manjih“ količina droge, pojavljuju „amateri“, mahom mlađe osobe potrošači i ovisnici, koji krijumčare ili preprodaju spomenute količine i tipove droga, opskrbljuju sebe i skupljaju sredstva za financiranje daljnje nabave i osobne potrošnje. Nije isključeno da su i oni dio složenog krijumčarskog lanca zloporabe droga kao teklići („mazge“), za račun nekog „starijeg“, profesionalca, povratnika ili „jačeg“ organizatora preprodaje. Danas prisutni globalni trendovi u zlouporabi, tehnološka postignuća i komunikacija, otvorili i su i neke nove oblike ponude i kupnje droga, primjerice internetska prodaja (dark net). Neki od takvih „novih“ oblika ilegalne manipulacije, kao pojavni oblik nisu toliko (za sad) prisutni u Hrvatskoj, što ne znači da ih treba zanemariti, jer zlouporaba nije više fenomen kojim su ugrožena samo neka područja ili svjetske lokacije.

3.3. Osobnost ovisnika i kriminal

Kad se govori o drogi kao ilegalnoj supstanciji neminovno je da će konzumenta dovesti do zone kašnivosti, radilo se to o prekršajima ili kaznenom djelu. Sigurno je da će se uz zakonsku pojaviti i moralna osuda ovisničkog ponašanja (u prethodnom dijelu spomenute sociološke klopke). Samim posjedovanjem količine droge za osobnu uporabu (količine droge ne moraju biti relevantne, već okolnosti iz kojih neće proizlaziti namjera daljnje preprodaje), ulazi pod zakonsku odgovornost. Devijantno ponašanje ovisnika počinje od parazitskog oblika ponašanja (prosjačenje, prostitucija, seksualno orijentirani parazitizam kod muškaraca), i neminovno će voditi prema kriminalu, u početku najviše kroz počinjenje imovinskih delikata pa sve najtežih, a to su kaznena djela protiv života i tijela.

Značenje ovisnosti kao kriminogenog čimbenika vidljiv je iz činjenice da je samo jedna petina ispitivanih ovisnika s kriminalnom karijerom, kaznena djela počinila i prije početka

uzimanja droga. Polazeći od navedenog moglo bi se govoriti o kategoriji stečenog kriminala jer da nije bilo droge, ne bi bilo ni kriminala. „Istraživanje provedeno u San Franciscu na 43 000 liječenih ovisnika potvrdilo je vezu između uporabe droga i kriminala. Više od 80% ispitanika bilo je bar jedanput u zatvoru, a 66% ih je bilo dva puta ili više. S obzirom na veliku tamnu brojku kriminaliteta, jer sva kaznena djela ni svaki počinitelj nisu otkriveni, može se pretpostaviti da je još veći broj ovisnika počinio kaznena djela.“ (V. Jukić, Zagreb 2018. str 149.).

Razvoj ovisnosti kod svakog potrošača, obzira na sredstvo može biti individualan, ali je izvjestan. Sukladno navedenom i kriminogeni aspekti u osobnosti ovisnika imati će svoj razvojni put. Od „probnog uzimanja, vikend potrošnje ili eksperimentiranja“ (treba znati kako nema „probnog“ ili sličnog uzimanja, sve je to zlouporaba) nije dug period. U početcima posezanja za drogom počinje se sve više pojavljivati sklonost lažima, zlouporaba se nastoji prikriti (ili umanjivati njena opasnost) i još nema ozbiljnijeg kriminalnog ponašanja. Protekom vremena počinju se pojavljivati sklonosti prema počinjenju prvenstveno imovinskih delikata, krađe, prostitucija, prodaja osobnih stvari i ukradenih stvari. Pojavom ovisnosti (psihičke i tjelesne), jako izraženom zaokupljenosti drogom mijenjaju se karakterne osobine ovisnika i životni stavovi. Kod komunikacije s ovisnikom ne treba zaboraviti da su karakterne osobine ličnosti izmijenjene. Ukoliko smo osobu poznavali ranije dok nije bila ovisnik, sad to više nije ta osoba već netko drugi. Domišljatost i kreativnost u lažima kod ovisnika o drogama, veća je u odnosu prema drugim osobama iz bilo koje druge kriminalne sredine). Uz neminovne krađe, teške kvalificirane oblike tih delikata, pojavljuju se i ubojstva, odnosno kaznena djela protiv **života i tijela**. Promatrajući širu međunarodnu scenu koja se odnosi na nabavljanje sredstva za kupnju droge, da u „bogatim društvima“ jedna obitelj koja ima financijske prihode od više tisuća eura, duže će moći financirati potrebe jednog svog člana koji je ovisnik, a samim time i odgoditi njegov ulazak u zonu sekundarnog kriminala.

Danas je u zlouporabi droga sveprisutnije nasilje, gotovo u svim oblicima. Stimulativni tipovi droga (kokain, amfetamini), često mogu dovesti i do bezrazložne agresije. Takva agresivnost rezultat je same potrošnje, odnosno učinka stimulansa. Apstinencijska kriza može biti također generatorom nasilja (obračuni unutar same ovisničke populacije, ali i prema osobama koje s pozicije svog posla suočene sa zlouporabom, policija, zdravstveno farmaceutsko i medicinsko osoblje, ali i bliži obiteljski krug).

Također ovdje treba naglasiti i terorizam. Gotovo u 80% počinjenja terorističkih akata u posljednjih nekoliko godina na širem području Europe, počinitelji su bili potrošači droga. Isto tako teroristi donedavno aktualne tzv. Islamske države Istočnog levanta, većinom su konzumirali (ali i postali ovisni), o captagonu. Captagon, stimulativni tip droge, koji je svojevremeno imao medicinsku primjenu u šezdesetim godinama prošlog stoljeća, ali je isto tako zbog svojih negativnih učinaka i zabranjen, islamski teroristi na području Sirije svakodnevno su trošili, te je među njima velik broj ovisnika. (suzbijanje osjećaja gladi, agresivnost, ne spavanje, smanjen osjećaj boli). Zbog ratnog stanja, velikih razaranja i općenito tragičnih situacija, za tom drogom posegnuli su iz „očaja“ i stanovnici tih područja, od kojih je velik broj emigrirao prema Europi. Vrijeme će pokazati koliko je taj relativno novi tip stimulativne droge, stvorio ovisnika, pa je realno za očekivati i porast kriminala vezanog za zlouporabu droga u svim oblicima, i to ne samo u državama koje su im krajnje odredište, već i puno šire u regiji.

Prema UNODC (United Office for Drug and Crime - UN-ov Ured za droge i kriminal), Sirija je već godinama tranzit za drogu, koja dolazi iz Europe, Turske i Albanona i ide uzemlje Zaljeva. Posljednjih godina počela je proizvodnja u Bugarskoj, Češkoj, Mađarskoj, Poljskoj i Rumunjskoj. Libanonska policija lani je u Beirutu uhitila bugarskog kemičara B. Karbozova (47) koji je vodio centralnu mrežu za proizvodnju u toj zemlji. Karbozova su zvali "zloglasnim kuharom". Otkad je počeo rat i raspala se infrastruktura države, oružane skupine Siriju su pretvorile u glavnog proizvođača, piše Reuters. Nekadašnji centar, libanonska dolina Bekaa, od 2011. je izgubio 90 posto proizvodnje Captagona, jer se sve preselilo u Siriju.

Iako nema čvrstih dokaza, pretpostavlja se da se najveći dio zarade od šverca Captagona koristi za kupovinu oružja. Bivši dužnosnik američkog ministarstva financija Matthew Levitt, direktor Antiterorističkog i obavještajnog programa Stein na Institutu Washington, objavio je nekoliko istraživanja o ulozi libanonskog Hezbollaha u sirijskom ratu, koja su fokusirana na njihovo korištenje iranskog novca i vlastite mreže za proizvodnju i prodaju droge za pomoć sirijskom diktatoru Bašaru al-Asadu.

Tako gledajući općenitu globalnu sigurnosnu situaciju, logično je za očekivati utjecaje i na sigurnost u Hrvatskoj, zato kod analize i planiranja sigurnosnih mjera i aktivnosti, sve navedeno treba uzeti u obzir.

Kako kod počinjenja samih kaznenih djela zloporabe, tako i kod počinjenja drugih kaznenih djela, ovisnici razmišljaju uz kriminalni optimizam. Prema njihovoj kriminalnoj prosudbi, u nadi su da neće biti otkriveni i uhićeni. Logično je da nekima to i uspije, ali na sreću manjem broju. Upravo to odvesti će ih dublje u počinjenja sve težih kaznenih djela. Ne treba zaboraviti prisutnost droga u prometu. Vožnja pod utjecajem droga predstavlja prometni prekršaj. Ovdje se ne može govoriti o kaznenoj odgovornosti. No, kad se dogodi prometna nesreća, i pokaže se prisutnost droga u organizmu, situacija se mijenja. Osoba koja je skrivila nesreću, sada će biti u kategoriji počinitelja kaznenog djela, pogotovo ako se radilo o nesreći s teškim posljedicama. Bez obzira što bi samog počinitelja mogli tretirati kao slučajnog delinkventa, on je odgovoran i tretira ga se kao počinitelja. Posljedica takvog počinjenja može u kazneno pravnom smislu rezultirati i zatvorskom kaznom.

Uz sve probleme koje ovisnicima stvori droga, tu su i zarazne bolesti (AIDS, Hepatis C...). Prenošenje zaraznih bolesti problem je koji prati zloporabu, pogotovo kad se radi o "rizičnoj uporabi" (intravenoznoj). Predoziranje nerijetko sa smrtnom posljedicom, realnost je svakog ovisnika o drogama (isto tako fatalne posljedice mogu nastupiti već kod prvog uzimanja droge). Često puta smrt predoziranjem ostaje može biti s namjerom, samoubojstvo. Ovisnici, pogotovo oni opijatskog tipa (heroina), u smislu suicidalnog ponašanja, odlučuju se skratiti svoj mukotrpani tragični život, namjernim uzimanjem prekomjerne doze droge (u ovisničkom žargonu taj čin zovu „zlatni šut“).

4. Ubrojivost ovisnika kod počinjenja kaznenih djela

Ubrojivost nije jedini, ali je svakako značajan sastojak u kontekstu krivnje za počinjeno kazneno djelo. Ovisnici kao počinitelji kao svoju obranu nerijetko pokušavaju navesti neubrojivost zato se upravo taj element krivnje, nameće kao posebno značajan u sudskom postupku. Naravno da se uzimaju u obzir i ostali sastojci krivnje, ali neubrojivost se rijetko

pojavljuje kao stanje ovisnika u slučajevima počinjenja kaznenog djela, prema mišljenjima sudskih vještaka.

Da bi netko bio odgovoran kao počinitelj kaznenog djela, treba imati sposobnost rasuđivanja, odnosno spoznaje činjeničnog i pravnog značenja vlastitog djela, u sposobnosti donošenja adekvatne odluke kao i mogućnosti da se prema tome i postupa. U praksi se često razne ovisnosti znaju izjednačavati. Iako sve one imaju zajedničkih komponenti, imaju i važnih razlika. Ovisnost o drogama uz sve specifičnosti ima i one koje su važne kod procjene ubrojivosti. Različitost djelovanja pojedinih tipova droga na konzumenta, imaju će utjecaja i na njegova možebitna počinjenja kaznenih djela. Kazneni zakon (N.N. 125/11, 144/12, 56/15, 101/17, 118/18 na snazi od 04. siječnja 2019.), regulira u člancima 23., 24., 25. i 26. oblike krivnje odnosno ubrojivosti u svezi sa počinjenjem kaznenog djela. Primjereno tematici ovog članka u smislu razmatranja problema krivnje kod ovisnika kao počinitelja kaznenog djela, navode se ključni članci koji se odnose na rečeno :

Članak 23. Krivnja

Kriv je za kazneno djelo počinitelj koji je u vrijeme kaznenog djela bio ubrojav, koji je postupao s namjerom ili iz nehaja, koji je bio svjestan ili je bio dužan i mogao biti svjestan da je njegovo djelo zabranjeno, a ne postoji ni jedan ispričavajući razlog.

Članak 24. Neubrojivost

- (1) Neubrojiva osoba nije kriva i ne može joj se izreći kazna
- (2) Neubrojiva je osoba koja u vrijeme ostvarenja protupravnog djela nije mogla shvatiti značenje svojeg postupanja ili nije mogla vladati svojom voljom zbog duševne bolesti, privremene duševne poremećenosti, nedovoljnog duševnog razvitka ili neke druge teže duševne smetnje.
- (3) Prema osobi koja je u stanju neubrojivosti ostvarila protupravno djelo postupit će se prema odredbama Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama
- (4) Neubrojivoj osobi može se izreći sigurnosna mjera zabrane obavljanja određene dužnosti ili djelatnosti, zabrane upravljanja motornim vozilom, zabrane približavanja, udaljenje iz zajedničkog kućanstva i zabrane pristupa internetu.

Članak 25. Samoskrivljena neubrojivost

Ne smatra se neubrojivim počinitelj koji se uporabom alkohola, droga ili na drugi način svojom krivnjom doveo u stanje u kojem nije mogao shvatiti značenje svojeg postupanja ili nije mogao vladati svojom voljom, ako je u vrijeme kad se dovodio u takvo stanje kazneno djelo što ga je počinio bilo obuhvaćeno njegovom namjerom ili je glede tog kaznenog djela kod njega postojao nehaj, a zakon propisuje kažnjivost i za taj oblik krivnje.

Članak 26. Bitno smanjena ubrojivost

Počinitelj koji je u vrijeme počinjenja kaznenog djela zbog nekog stanja iz članka 24. stavka 2. ovoga Zakona bio bitno smanjeno ubrojav može se blaže kazniti, ako do bitno smanjene ubrojivosti nije došlo samo skrivljeno sukladno članku 25. ovoga Zakona.

Procjena same ubrojivosti kad se radi o ovisnicima kao počiniteljima kaznenih djela je vrlo značajna u samim elementima njegove krivnje (isto tako i kod počinjenja kaznenog djela drugih počinitelja koji nisu ovisnici). Mišljenje sudskog vještaka ima odlučujuću ulogu. Sama

procjena ubrojivosti uz ostalo temeljiti će se i na specifičnosti kaznenog djela (sekundarni kriminal). Ovdje se otvara pitanje kriminogenog ponašanja ovisnika kad je bio pod utjecajem droge, i kakvo kazneno djelo je mogao počinuti zato što nije pod utjecajem droge (apstinencijska kriza). Pojavom stimulativnih poglavito sintetičkih droga pojavljuje se i sve više kaznenih djela s izrazitim obilježjima nasilja. Treba znati da obzirom na učinke pojedinih tipova droga (kokain, amfetamini...), već kod prvog uzimanja, dok se još ne može govoriti o ovisnosti, osoba može upasti u takvo stanje psihičke poremećenosti koje će dovesti do kriminogenog ponašanja. Nisu samo navedeni elementi relevantni za mišljenje sudskog psihijatarskog vještaka. Tu je uz ostalo (postojanje nekih drugih duševnih smetnji koje nisu uvjetovane trošenjem droga), relevantan i stupanj ovisnosti, a sve će to utjecati jeli ovisnik u vrijeme počinjenja bio ubrojiv, neubrojiv ili smanjeno ubroji. Također o tome će ovisiti i izricanje mjera liječenja od ovisnosti. (sigurnosna mjera, ustanova zatvorenog ili otvorenog tipa).

Kaznena djela ovisnika, vezana uz sekundarni kriminal, poglavito u apstinencijskoj krizi (nabavljanje droge i sredstva za kupnju) prema dosadašnjim praktičnim iskustvima kriminalističke i sudske prakse, mogu biti počinjena u stanju bitno smanjene ubrojivosti a rijetko u stanju potpune neubrojivosti. No, u slučajevima počinjenja poglavito imovinskih delikata od strane ovisnika, ne može se govoriti o promjeni osobnosti pod utjecajem droga, a samim time on je ubrojiv i kazneno odgovoran.

Dugogodišnji problem koji se javlja kod liječenja od ovisnosti o drogama (ali i kod drugih ovisnosti), ne samo u Hrvatskoj već i na međunarodnom planu, je predugi period od razvoja ovisnosti do javljanja na liječenje (prema raspoloživim podacima period od prvog posezanja za drogom do možebitnog dragovoljnog javljanja na liječenje je pet i više godina, naravno ako se prije ne pojavi neki sudski postupak koji će rezultirati obveznim liječenjem od ovisnosti). Prerijetki su slučajevi samoinicijativnog javljanja ovisnika na liječenje. Ako nema zakonodavne obveze u smislu sudskog izricanja, ovisnik ne ide na liječenje, tako da se kriminogeni aspekti ponašanja teško i mogu prevenirati. Resocijalizacija i liječenje u sklopu zatvorskog sustava, daje rezultate, ali ne još uvijek dovoljno. Ovdje se ipak ne smije zaboraviti na problem kriminalne edukacije u zatvorima. Događa se da ovisnici iako nisu imali neko kriminalno znanje i vještine, to nauče u kontaktima sa ostalim zatvorenicima koji nisu ovisnici, a raspolazu s takvim kriminalnim vještinama u počinjenju poglavito imovinskih, ali i drugih delikata.

Prema podacima Uprave za zatvorski sustav i probaciju, Ministarstva pravosuđa RH relativno je visok postotak povratnika (recidivista). Uz sveobuhvatne edukacije, resocijalizaciju, psihosocijalne tretmane u zatvorima, ipak je prisutan trend povratnika. Analizirajući izvješće o provedbi nacionalne strategije i akcijskog plana suzbijanja zlouporabe droga u RH za 2017. godinu, (str 48. i 50.) vidljivo je da je najveći broj ovisnika u zatvorima zbog počinjenja imovinskih delikata, tako: najzastupljenija kaznena djela zbog kojih su se zatvorenici ovisnici, osuđeni prema važećem Kaznenom zakonu¹⁴ tijekom 2017., nalazili u zatvorskom sustavu (N = 1.015) (2016.: 827) bila su imovinski delikti krađe i teške krađe sa 35,6 % (2016.: 32,8 %) te zlouporaba opojnih droga s 22,8 % (2016.: 24,6 %). Slijede kaznena djela razbojništva i razbojnička krađe s udjelom od 16,1 % (2016.: 19,8 %), te ostala kaznena djela (15,3 %). Kaznena djela ubojstva, teškog ubojstva, usmrćenja, smrti iz nehaja počinilo je 3,6 % (2016.: 6,52 %) ovisnika, dok su ostala kaznena djela koja čine ovisnici o drogama pojedinačno

zastupljena manje od 3 %. Promatrajući kategoriju zatvorenika, 81,1% su kaznena djela počinili zatvorenici kojima nije bila izrečena sigurnosna mjera.

Među 400 pravomoćno osuđenih zatvorenika ovisnika koji su tijekom 2017. primljeni na izdržavanje kazne zatvora, maloljetničkog zatvora ili odgojne mjere upućivanja u odgojni zavod udio recidivista iznosi 74,3 %. Prema podacima Ministarstva pravosuđa – Uprave za zatvorski sustav i probaciju, ovaj izrazito visok udio recidivista među zatvorenicima ovisnicima nije moguće jednoznačno tumačiti. Iako se može zaključiti da na određeni broj ovisnika raniji boravak u zatvoru nije djelovao preventivno u smislu recidiva, s obzirom na smanjeni broj ovisnika u zatvorskom sustavu posljednjih nekoliko godina jasno je da se znatan broj otpuštenih ovisnika nije vratio u zatvor, a jedan je od mogućih razloga za navedeno i njihova uspješna resocijalizacija.

Stopa recidivizma ovisničke populacije iznosi čak 74,3 %, dok udio recidivista u populaciji svih zatvorenika i maloljetnika koji su tijekom 2017. bili na izdržavanju kazne zatvora iznosi 42 %.

Prema istraživanju provedenom na uzorku od 350 počinitelja kaznenih djela koji su u 2015. i dijelu 2016. bili na izdržavanju kazne u Zatvoru u Zagrebu (Jandrić Nišević i sur. 2016), svega 26 % bilo je prvi put na odsluženju kazne zatvora. Isti autori navode kako «osuđeni ovisnici imaju tendenciju sudjelovanja u recidivizmu s dvije i više ranijih osuda gotovo trostruko češće od ne ovisnika».

5. Zaključak

Ovisnost o drogama ako se promatra kao kriminogeni čimbenik, ima važnu ulogu kod počinjenja kaznenih djela. Počinjenje kaznenog djela, odnosno neke druge kažnjive radnje od strane ovisnika, primarno je uvjetovano potrošnjom droga. Primarni, sekundarni i tercijarni kriminalitet kao oblici kriminala koji se veže uz zlouporabu droga, ne mogu se separativno promatrati, kako na nacionalnoj tako i međunarodnoj sceni. Polazeći od postavki kriminalističke fenomenologije, ovisnici kao rizična populacija ili slikovito rečeno zadnja karika u složenom lancu zlouporabe droga, neminovno će se pojaviti u zoni sekundarnog kriminala. Poglavitno njihova osobna struktura, kriminalna motivacija, kao ovisnika, nije postojala prije ulaska u ovisnost. Konzumacijom droge uzročno posljedično pojavila se ovisnost, tako da će kao kriminogeni čimbenik određivati i kriminalnu morfologiju kaznenih djela koje će počiniti. Imovinski delikti nedvojbeno su najprisutniji oblik kriminalnog djelovanja ovisnika. Droga je skupa, ovisniku je treba sve više, a sredstva je sve manje. Kako bi financirao svoju ovisnost počiniti će kazneno djelo. Upravo zbog ovisnosti, društveno neprihvatljivog ponašanja, upadati će u sociološke, pravne, zdravstvene i viktimološke klopke. Razvojem stupnja ovisnosti, rasti će i kriminalna motivacija, odnosno dimenzije kriminalnih aktivnosti. Pitanje ovisnikove ubrojivosti u vrijeme počinjenja kaznenog djela, ovisiti će o dosta čimbenika, uključujući morfologiju djela kao i stupanj ovisnosti. Liječenje ovisnika, njegovu resocijalizaciju teško se može provesti očekujući njegov dragovoljni pristanak. Jedno od rješenja je obvezno liječenje po sudskoj odluci. Upravo zatvorski sustav u takvim slučajevima imati će važnu ulogu. Nažalost uz sav dobro osmišljeni program i aktivnosti, strategije, ovisnici se ponovno vraćaju u zonu potrošnje droge i kriminal. Stručna, znanstvena, pravovremena analiza cjelokupnog stanja, zlouporabe droga sa svim elementima, kako na domaćem tako i

međunarodnom globalnom planu, imati će značajnu ulogu za uspješnu i učinkovitu politiku suzbijanja ne samo tog oblika kriminaliteta, već i kriminaliteta općenito.

LITERATURA

1. Bortner, M. A.: *Delinquency and Justice*, School of Justice Studies, Arizona State University, 1988.
2. Davison. C.G. i Neale J. M.: *Psihologija abnormalnog ponašanja i doživljavanja*, prijevod i hrvatska obrada, Naklada Slap, Jastrebarsko, 1999. str. 383.
3. DEA: *Drug information – International Threat Assessments*, Washington D. C., 2018.
4. European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction: *European Drug Report, Trends and Developments*, Lisabon, 2018.
5. Jukić V.: *Psihijatrijske teme za ne psihijatre*, Medicinska naklada, Zagreb 2018.
6. Gačić M.: *Englesko – hrvatski Rječnik prava*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2004.
7. Geber J., Bulat M., Lacković Z.: *Medicinska farmakologija*, drugo izdanje, Medicinska naklada, 1999.
8. *Godišnje izvješće o drogama*, UNODC (United Nations Office on Drugs and Crime): *World Drug Report (2018.)*, Vienna.
9. *Kazneni zakon*, NN 125/11., 144/12., 56/15., 61/15., 101/17., 118/18.
10. Klarić D.: *Droga (NE)rješiv problem*, Dvotočka, Zagreb, 2007.
11. Klarić D.: *Droga ovisnosti i nasilje*, ZDS, 2016.
12. Kušević V.: *Zloupotreba droga*, RSUP RH, Zagreb 1990.
13. Modly D.: *Kriminalitet ovisnika*, Priručnik za stručno obrazovanje radnika unutrašnjih poslova, broj 4/88., RSUP SRH, Zagreb, 1988.,
14. Modly D.: *Kriminalistički rječnik*, Tešanj, 2004.
15. MUP RH - *Statistički pregled temeljnih pokazatelja i rezultata rada u 2018. godini*
16. *Nacionalna strategija suzbijanja zlouporabe droga u RH (2012-2017.)*
17. Petrović B.: *Narko kriminal*, Pravni fakultet univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2004.
18. *Prekršajni zakon* NN 107/07., 39/13., 157/13., 110/15., 70/17., 118/18.
19. Singer M.: *Kriminologija*, Globus, Zagreb, 1994.
20. Šuperina Z. : *Rajski putevi pakla*, Rijeka 1999.
21. Tore R.: *DROGE – Dugo putovanje kroz noć*, Promotor zdravlja, Zagreb 2001.
22. Vodinielić V., Aleksić Ž. : *Kriminalistika*, Informator, Zagreb 1990.
23. *Ured za suzbijanje zlouporabe droga: Godišnje izvješće o provedbi Nacionalne strategije suzbijanja zlouporabe droga 2018. godine*
24. *Zakon o kaznenom postupku* NN 152/08., 76/09., 80/11., 121/11., 91/12., 143/12., 56/13., 145/13., 152/14., 70/17.
25. *Zakon o prekršajima protiv javnog reda i mira* NN 5/90., 30/90., 47/90., 29/94.
26. *Zakon o sigurnosti prometa na cestama* NN 67/08., 48/10., 74/11., 80/13., 158/13., 92/14., 64/15., 108/17

27. Zakon o sudovima za mladež NN 84/11., 143/12., 148/13., 56/15
28. Zakon o suzbijanju zlouporabe droga NN 125/11., 144/12., 56/15., 61/15., 101/17., 118/18.
29. Zakon o zaštiti osoba s duševnim smetnjama NN 76/14.

Summary

CRIMINOGENIC FACTOR OF DRUG ADDICTION

This paper elaborates crime associated with drug addiction and importance of its abuse through criminogenic factor, which will determine the dimension of the criminal behavior itself and will contain the subjective life situation of the addict, its addiction, and the objective through the poor physical condition, the cost of the drug, and the growing need for it. In the perpetration of a criminal offense by an addict is important factor of his ability to understand severity of legal meaning while committing criminal act. Question of sanity is one of determining factors of criminal liability, meaning one's culpability.

Keywords: *drug, addiction, criminogenic factor, guilt.*